

Όταν δεν αφήνουμε τα παιδιά να μεγαλώσουν

Οι συνέπειες της υπερπροστατευτικής συμπεριφοράς

Δρ. Κατερίνα Μανιαδάκη,

Ψυχολόγος

Επίκουρη Καθηγήτρια ΤΕΙ Αθήνας,

Επιστημονική Συνεργάτης

Ψυχολογικού Κέντρου « ΑΡΣΗ »

www.arsi.gr

Η περίπτωση της Ελένης

Η Ελένη είναι ένα χαριτωμένο κοριτσάκι τεσσάρων ετών που φοιτά στο προνήπιο. Η προσέλευσή της στο σχολείο δεν είναι συστηματική διότι οι γονείς της επιλέγουν πολύ συχνά να την κρατήσουν στο σπίτι για διάφορους λόγους. Άλλοτε επειδή τρέχει λίγο η μύτη της, άλλοτε από φόβο μήπως αρρωστήσει επειδή κάνει κρύο, άλλοτε για να μην κολλήσει ψείρες, άλλοτε επειδή δυσκολεύεται να ξυπνήσει το πρωί και άλλοτε επειδή απλώς η Ελένη παρακαλάει κλαίγοντας τη μητέρα της να μην πάει στο σχολείο. Το επιχείρημα που αντιτάσσει η μητέρα στις επανειλημμένες παραινήσεις της παιδαγωγού να φέρνει συστηματικά το παιδί στο σχολείο είναι το εξής: «Μικρούλα είναι ακόμα, δεν προετοιμάζεται και για τις πανελλήνιες, γιατί να τη στεναχωρώ ή να την ταλαιπωρώ;»

Η προσαρμογή της Ελένης στον παιδικό σταθμό ήταν σχετικά εύκολη αλλά της μητέρας της ιδιαιτέρως δύσκολη! Μόλις το παιδί σταμάτησε να κλαίει όταν αποχωριζόταν τη μητέρα του το πρωί,

άρχισε να κλαίει η μητέρα του, όταν τηλεφωνούσε στη δασκάλα και πληροφορούνταν ότι παίζει χαρούμενο και δεν την αναζητά. Ακόμη και τώρα, ένα χρόνο μετά, η μητέρα τηλεφωνεί σχεδόν καθημερινά στο σχολείο, με διάφορες προφάσεις, προκειμένου να μάθει αν το παιδί είναι καλά.

Η Ελένη έρχεται συνήθως στο σχολείο με πιπίλα και πίνει το γάλα της από το μπιμπερό. Κρατά ένα φθαρμένο πανάκι στο χέρι της το οποίο σπάνια αποχωρίζεται και από το οποίο αντλεί παρηγοριά όταν βιώνει κάποια πιεστική κατάσταση. Επίσης αντιστέκεται σθεναρά να βγάλει την πάνα της αν και φαίνεται ότι έχει αποκτήσει έλεγχο κύστης και σφιγκτήρων. Το βράδυ κοιμάται μαζί με τη μητέρα της στο κρεβάτι ενώ πρόσφατα ο πατέρας της Ελένης μετακόμισε στο παιδικό δωμάτιο! Η μητέρα της Ελένης αναφέρει ότι και η ίδια κοιμόταν στο κρεβάτι των γονιών της μέχρι τα δέκα της χρόνια και ότι αφενός «δεν έπαθε τίποτα» και αφετέρου «το έκοψε μόνη της».

Όσον αφορά στη γενικότερη συμπεριφορά της στο σχολείο, η Ελένη είναι συνεργάσιμη αλλά

ντροπαλή, δεν δείχνει να έχει μεγάλη εμπιστοσύνη στον εαυτό της, διστάζει να εκφράσει την άποψή της, είναι υποχωρητική, κλαίει με το παραμικρό και αναζητά διαρκώς ασφάλεια δίπλα στη δασκάλα της, στην οποία δείχνει να έχει προσκολληθεί. Ζητά βοήθεια για να φάει, να ντυθεί και να πλύνει τα χέρια της. Επίσης δεν συμμετέχει με άνεση στα κινητικά παιχνίδια, καθώς φοβάται μήπως χτυπήσει, και αποφεύγει κάθε δραστηριότητα που ενέχει τον κίνδυνο να λερωθεί, όπως τη χρήση της δακτυλομπογιάς, της πλαστελίνης και άλλων υλικών.

Συμπερασματικά, αν και η Ελένη φαίνεται να έχει απόλυτα φυσιολογική ανάπτυξη σε όλους τους τομείς, αυτό δεν αντικατοπτρίζεται στη συμπεριφορά της, η οποία μοιάζει συχνά σαν συμπεριφορά μικρότερου παιδιού. Η δασκάλα της τη χαρακτηρίζει ως «έξυπνη αλλά ανώριμη». Τι συμβαίνει λοιπόν στην Ελένη;

Τι είναι η υπερπροστατευτική συμπεριφορά;

Η Ελένη είναι ένα τυπικά αναπτυσσόμενο παιδί χωρίς καμία εγγενή δυσκολία αλλά με συμπεριφορά που δεν συνάδει με το αναπτυξιακό της επίπεδο και που δίνει την εντύπωση ότι «μπεμπεκίζει». Γιατί λοιπόν ένα παιδί χωρίς καμία φαινομενική δυσκολία μεγαλώνει ηλικιακά χωρίς να «μεγαλώνει» παράλληλα και στο επίπεδο της συμπεριφοράς;

Σε αυτή την περίπτωση, την απάντηση δεν πρέπει να την αναζητήσουμε στην ίδια την Ελένη αλλά στα χαρακτηριστικά του οικογενειακού περιβάλλοντος όπου

μεγαλώνει, το οποίο διέπεται από έντονες υπερπροστατευτικές τάσεις απέναντί της. Τι είναι όμως η υπερπροστατευτική συμπεριφορά; Πρόκειται για μια ακραία γονεϊκή συμπεριφορά η οποία είτε εμπεριέχει υπερβολική επιείκεια και υποχωρητικότητα («κακομαθαίνω») είτε υπέρμετρη κυριαρχική διάθεση («καταπιέζω») είτε συνδυάζει και τα δυο (Herbert, 1997). Με άλλα λόγια, η υπερπροστασία αναφέρεται στην τάση να παραχαϊδεύει, να προστατεύει και να δείχνει κάποιος επιείκεια σε ένα παιδί σε τέτοιο βαθμό, ώστε το παιδί να δυσκολεύεται να ανεξαρτητοποιηθεί, να κατακτήσει τους αναπτυξιακούς στόχους της ηλικίας του και να οδηγηθεί σταθερά προς την αυτονομία. Σε αυτή την περίπτωση, ο ενήλικας συνηθίζει να κάνει για το παιδί αυτό που το παιδί θα μπορούσε -και θα έπρεπε- να κάνει μόνο του.

Από την άλλη πλευρά, η υπερπροστασία αναφέρεται στην τάση να μην θεωρεί κάποιος ικανό ένα παιδί να αναλάβει πρωτοβουλίες που αναλογούν στην ηλικία του και έτσι να τις παίρνει ο ίδιος στη θέση του παιδιού και να αποφασίζει ερήμην του για θέματα που

το αφορούν χωρίς καν να ζητά τη γνώμη του. Σε αυτή την περίπτωση, ο ενήλικας υποτιμά τόσο τις ικανότητες όσο και την προσωπικότητα του παιδιού, του περνά το μήνυμα ότι δεν είναι ικανό να κάνει τίποτα μόνο του και ότι ο ενήλικας είναι αυτός που θα το διευκολύνει και θα αναλαμβάνει πάντα να διευθετεί τις υποθέσεις του, άρα ο ρόλος του παιδιού είναι απλώς να ζητά βοήθεια.

Οι υπερπροστατευτικοί γονείς συχνά παραπαίουν ανάμεσα στην κυριαρχική και στην υποτακτική συμπεριφορά: άλλοτε υποτάσσουν το παιδί στις δικές τους θελήσεις και άλλοτε υποτάσσονται οι ίδιοι στις θελήσεις του παιδιού (Herbert, 2000). Ένα από τα βασικότερα χαρακτηριστικά δηλαδή της υπερπροστατευτικής συμπεριφοράς είναι η έλλειψη σταθερότητας στις γονεϊκές αντιδράσεις και η αδυναμία επιβολής ορίων στη συμπεριφορά του παιδιού. Για παράδειγμα, ο γονέας ο οποίος επιτρέπει στο παιδί να κοιμάται στο κρεβάτι του, αρχικά το κάνει διότι μπορεί να εκτιμά ότι είναι ακόμη μικρό για να κοιμάται μόνο του, στη συνέχεια όμως το κάνει

επειδή δεν έχει το σθένος να αντισταθεί στην επιμονή του παιδιού, το οποίο πλέον έχει συνηθίσει και διεκδικεί πεισματικά την παραμονή στο γονεϊκό κρεβάτι. Τελικά, άλλοτε ο γονέας υποχωρεί και άλλοτε κατηγορεί το παιδί για μια συμπεριφορά που ο ίδιος επέτρεψε και ενίσχυσε (Μανιαδάκη, 2007).

Ποιες μορφές συμπεριφοράς θεωρούνται υπερπροστατευτικές;

Το βασικό κριτήριο για να αξιολογήσουμε πότε μια συμπεριφορά θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως υπερπροστατευτική είναι κατά πόσον το παιδί είναι σε θέση ηλικιακά, αναπτυξιακά, γνωστικά, συναισθηματικά, να πραγματοποιήσει αυτά που πραγματοποιεί αντί αυτού ο ενήλικας ή να αποφασίσει για θέματα που το αφορούν και που αποφασίζει αντί αυτού ο ενήλικας. Επομένως, για να αξιολογήσουμε την ορθότητα της συμπεριφοράς του ενήλικα, πρέπει αφενός να έχουμε ρεαλιστική άποψη για τις δυνατότητες που έχουν τα παιδιά σε κάθε ηλικία και αφετέρου να έχουμε αξιολογήσει τις δυνατότητες που έχει το συγκεκριμένο παιδί, ανάλογα με το αναπτυξιακό του επίπεδο. Σε κάθε περίπτωση όμως, για ένα τυπικά αναπτυσσόμενο παιδί, υπάρχουν ορισμένα βασικά ορόσημα τα οποία κατακτώνται σε συγκεκριμένα ηλικιακά όρια.

Για παράδειγμα, ένα βρέφος μπορεί από την ηλικία των 40 ημερών να κοιμάται σε δικό του δωμάτιο και -σε καμία ηλικία- δεν είναι απαραίτητο να κάθεται κάποιος δίπλα του μέχρι να αποκοιμηθεί. Επίσης, ένα νήπιο δυόμισι ετών είναι συνήθως απόλυτα ικανό να πίνει γάλα στην

κούπα και όχι στο μπιμπερό και να τρώει μόνο του τα περισσότερα φαγητά. Ένα νήπιο τριών ετών είναι επίσης σε θέση να βγάζει και να βάζει τα περισσότερα ρούχα και τα παπούτσια του εφόσον δεν έχουν κορδόνια. Από αυτή την ηλικία τα περισσότερα παιδιά μπορούν επίσης να πηγαίνουν στην τουαλέτα μόνα τους και να πλένουν τα χέρια τους. Είναι επίσης σε θέση να κρατούν σωστά μολύβι και ψαλίδι και να ασκούνται στη χρήση τους. Στην ηλικία των τεσσάρων ετών τα παιδιά είναι σε θέση να μαζεύουν τα παιχνίδια τους, να τακτοποιούν το δωμάτιό τους, να βοηθούν στο στρώσιμο του τραπέζιου και να αναλαμβάνουν μικροδουλειές μέσα στο σπίτι. Στην ηλικία των πέντε ετών, τα παιδιά μπορούν άνετα να κάνουν μπάνιο μόνα τους και να αυτοϋπηρετούνται πολύ καλά στους περισσότερους τομείς.

Επισημαίνεται επίσης ότι τα παιδιά γεννιούνται με την ικανότητα της αυτορρύθμισης στην ποσότητα φαγητού που χρειάζεται να φάνε και, επομένως, είναι σε θέση να αναγνωρίζουν πότε πρέπει να

σταματήσουν το φαγητό γιατί δεν χρειάζονται άλλο (Κάκουρος & Μανιαδάκη, 2003). Οι παραινήσεις μητέρων και γιαγιάδων να φάνε «λίγο ακόμη», «μια μπουκιά για τη μαμά και μια για τον μπαμπά», «την τελευταία μπουκιά γιατί είναι η δύναμή τους» δεν έχουν καμιά επιστημονική βάση και έχει αποδειχτεί ότι συντελούν στη μείωση της ικανότητας αυτορρύθμισης της διατροφής, γεγονός το οποίο αποτελεί ένα από τα βασικά αίτια της παιδικής παχυσαρκίας (Κάκουρος & Μανιαδάκη, 2005).

Συμπερασματικά, η υπερβολική ανησυχία των ενηλίκων για τη διατροφή και την υγεία του παιδιού, η τάση να δίνουν συνεχώς συμβουλές και οδηγίες, οι παραινήσεις του τύπου «πρόσεχε» για το κάθε τι, η έλλειψη ενθάρρυνσης της ανάληψης πρωτοβουλιών, η εκτέλεση δραστηριοτήτων που αφορούν στο παιδί από τον ενήλικα χάριν καλύτερης επίδοσης ή εξοικονόμησης χρόνου και η παρότρυνση του παιδιού σε υπερβολικό βαθμό να αποφεύγει καταστάσεις που φοβάται ο ενήλικας, είναι οι συνηθέστερες και

βασικότερες μορφές υπερπροστατευτικής συμπεριφοράς.

Γιατί ορισμένοι γονείς είναι επιρρεπείς στην υπερπροστατευτική συμπεριφορά;

Υπάρχουν διάφοροι λόγοι οι οποίοι μπορεί να οδηγήσουν τους γονείς στην παγίδα της υπερπροστασίας. Σε ορισμένες περιπτώσεις, το βασικό αίτιο είναι η άγνοια των δυνατοτήτων που έχουν τα παιδιά σε κάθε ηλικία με συνέπεια τη διαμόρφωση πολύ χαμηλών προσδοκιών από τα παιδιά. Μέσα από την καθημερινή αλληλεπίδραση με το παιδί, ορισμένοι γονείς δυσκολεύονται να παρακολουθήσουν τις αλλαγές και την αύξηση των δυνατοτήτων του παιδιού που συντελείται με ραγδαίο ρυθμό, ιδιαίτερα κατά την προσχολική ηλικία, με αποτέλεσμα να μην αντιλαμβάνονται ότι το παιδί τους μπορεί πλέον να κάνει πράγματα τα οποία δεν μπορούσε να κάνει πριν. Σε αυτό τον τομέα είναι καθοριστική η συμβολή των παιδαγωγών οι οποίοι διαθέτουν αφενός γνώσεις αναπτυξιακής ψυχολογίας

και αφετέρου εμπειρία με παιδιά συγκεκριμένου ηλικιακού φάσματος και μπορούν να διευκολύνουν τους γονείς να προσαρμόσουν τις προσδοκίες τους στο αναπτυξιακό επίπεδο του παιδιού.

Ένας δεύτερος λόγος που μπορεί να παρασύρει τους γονείς σε υπερπροστατευτική συμπεριφορά είναι η έλλειψη χρόνου και οι γρήγοροι ρυθμοί της καθημερινότητας που συχνά λειτουργούν αποτρεπτικά στο να δοθεί στο παιδί χώρος και χρόνος να λειτουργήσει στο δικό του ρυθμό και με το δικό του τρόπο. Οι σύγχρονοι γονείς επικαλούνται συχνά αυτό τον παράγοντα ως δικαιολογία για το γεγονός ότι ντύνουν και ταΐζουν το παιδί τους σε ηλικία που θα μπορούσε να τα κάνει άνετα μόνο του αλλά με πιο αργό ρυθμό. Σε αυτό συμβάλλουν ακόμα περισσότερο χαρακτηριστικά προσωπικότητας ορισμένων γονέων όπως η τελειομανία, η παρορμητικότητα και η έλλειψη υπομονής. Γονείς οι οποίοι είναι ιδιαίτερα αγχώδεις και έχουν δικές τους φοβίες είναι επίσης πιο επιρρεπείς στην υπερπροστασία. Από την άλλη πλευρά βέβαια, οι ίδιοι γονείς διαμαρτύρονται όταν τα παιδιά απαιτούν από αυτούς να τα διευκολύνουν στο κάθε τι και δεν αναλαμβάνουν αυτόβουλα τις ευθύνες και υποχρεώσεις τους...

Τέλος, πολλές φορές οι γονείς καλύπτουν δικές τους ανάγκες μη αφήνοντας τα παιδιά να μεγαλώσουν καθώς, όσο τα παιδιά τους παραμένουν «μωρά», οι ίδιοι είναι στο ρόλο του ενήλικου-καθοδηγητή και βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση έναντι του παιδιού το οποίο καθλώνουν στο ρόλο του «αδύναμου». Αυτό μπορεί να συμβεί συνήθως σε γονείς με χαμηλή αυ-

τοεκτίμηση που αυτοεπιβεβαιώνονται μέσω ενός τέτοιου είδους σχέσης με το παιδί τους.

Τι πειράζει αν είμαστε υπερπροστατευτικοί με τα παιδιά;

«Η υπερπροστατευτική συμπεριφορά πηγάζει από την πολλή αγάπη. Είναι δυνατόν η πολλή αγάπη να βλάπτει;»

Κι όμως! Η αγάπη που καταπιέζει, η αγάπη που εγκλωβίζει, η «εγωιστική» αγάπη, η αγάπη που εμποδίζει την πρόοδο, η αγάπη που σε «πνίγει», είναι αγάπη που βλάπτει. Τα παιδιά δεν πρέπει να τα λυπόμαστε όταν προσπαθούν, όταν ταλαιπωρούνται για να πετύχουν κάτι, όταν κοπιάζουν. Άλλωστε η μάθηση συντελείται την ώρα της προσπάθειας! Τα παιδιά πρέπει να τα λυπόμαστε όταν έχουν δυνατότητες τις οποίες δεν μετατρέπουν σε δεξιότητες, όταν διαθέτουν δυναμικό το οποίο δεν αξιοποιούν. Ο ρόλος του ενήλικα, γονέα ή παιδαγωγού, είναι να ενθαρρύνει το παιδί να αναπτύξει τις δικές του δεξιότητες και να στηριχτεί σε αυτές και όχι να τις υποκαταστήσει, κρατώντας το παιδί δέσμιο της στασιμότητας. Ένα παλιό κινέζικο ρητό λέει ότι «αν θέλεις να βοηθήσεις κάποιον που πεινάει, τότε δώσε του ένα ψάρι να φάει αλλά αν θέλεις να τον βοηθήσεις πραγματικά τότε θα πρέπει να τον μάθεις να ψαρεύει». Τα παιδιά δεν έχουν ανάγκη από υπηρέτες αλλά από ανθρώπους που θα τα βοηθήσουν να πιστέψουν στον εαυτό τους, να πατήσουν γερά στα πόδια τους και να ενηλικιωθούν έχοντας εμπιστοσύνη στις δυνάμεις τους και πεποίθηση ότι μπορούν να

σταθούν απέναντι στις δυσκολίες της ζωής και να αντιπαρέλθουν την όποια αντιξοότητα. Τα παιδιά πρέπει να μάθουν να αντέχουν στην απογοήτευση και τον ανταγωνισμό διότι δεν θα βρίσκονται πάντα μέσα στον προστατευτικό κλοιό της οικογένειάς τους και η δυνατότητα αυτόνομης επιβίωσης χτίζεται σταδιακά μέσα από τις εμπειρίες του παιδιού και δεν αποκτάται ξαφνικά και αυτόματα με την ωρίμανση και την ενηλικίωση.

Σε γενικές γραμμές, κουβέντες όπως «άσε με να το κάνω εγώ αυτό γιατί εσύ δεν μπορείς», «είσαι μικρός ακόμα, καλύτερα να μην το κάνεις», αφενός περνούν στο παιδί το μήνυμα ότι έχει περιορισμένες δυνατότητες και αφετέρου του στερούν το δικαίωμα να ασκηθεί σε καθημερινές δραστηριότητες μέσω των οποίων θα βελτιώσει τον οπτικο-κινητικό του συντονισμό και την προσοχή του, θα αναπτύξει αίσημα ευθύνης και πρωτοβουλίας, θα αποκτήσει σταδιακά τον έλεγχο των καταστάσεων που το αφορούν και θα βαδίσει σταθερά προς την αυτονομία.

Το παιδί που δεν έχει την ευκαιρία να φάει μόνο του για να μην λερωθεί, δεν ασκείται στη χρήση πιρουνιού και κουταλιού ώστε να μάθει τελικά να μην λερώνεται. Το παιδί που δεν το αφήνουν να ντυθεί μόνο του γιατί αργεί, δεν μαθαίνει πώς να ντύνεται ώστε να μειωθεί ο χρόνος που χρειάζεται για να τα καταφέρει. Το παιδί στο οποίο δεν δίνονται μπογιές και ψαλίδι για να μην λερώσει το σπίτι και να μην κοπεί, δεν ασκείται στη λεπτή κινητικότητα ώστε να μπορεί να χρησιμοποιεί επιδέξια τα δάχτυλά του. Το παιδί στο οποίο γίνονται συνέχεια παρατη-

ρήσεις του τύπου «πρόσεχε,..... θα πέσεις,..... πιο σιγά,..... μην τρέχεις, ... θα χτυπήσεις, ...», οι οποίες συνήθως συνοδεύονται από ανάλογη φοβική συναισθηματική αντίδραση εκ μέρους του ενηλίκου, έχει σοβαρές πιθανότητες να αποκτήσει φοβίες και να αποφεύγει καθημερινές δραστηριότητες επειδή του έχουν παρουσιαστεί ως επικίνδυνες.

Συνοπτικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι κυριότερες συνέπειες της υπερπροστατευτικής συμπεριφοράς των ενηλίκων στην ανάπτυξη του παιδιού είναι οι εξής:

- Καθυστέρηση στην ανάπτυξη δεξιοτήτων
- Αποφυγή της ανάληψης πρωτοβουλιών
- Υπερβολική εξάρτηση, προσκόλληση στους ενήλικες
- Παθητική και υποτακτική συμπεριφορά
- Έλλειψη αυτοπεποίθησης και ανασφάλεια
- Εύκολη παραίτηση και δυσκολίες στην αντιμετώπιση καθημερινών προβλημάτων
- Έλλειψη δραστηριοποίησης και κινήτρων
- Δυσκολία αποδοχής ευθυνών
- Δειλία, αδεξιότητα, φοβία, αβεβαιότητα
- Δυσκολίες στις σχέσεις με συνομηλίκους, απομόνωση στο σχολικό πλαίσιο
- Γκρίνια και συνεχής απαίτηση ικανοποίησης των αναγκών του από τους άλλους

Τι μπορεί να κάνει ο παιδαγωγός;

Η προσχολική ηλικία αποτελεί την πιο κρίσιμη και γόνιμη περίοδο για την ανάπτυξη συγκεκριμένων

χαρακτηριστικών προσωπικότητας που θα διευκολύνουν το άτομο στην προσαρμογή του στο εκάστοτε περιβάλλον και θα αποτελέσουν εφόδια για υγιείς διαπροσωπικές σχέσεις. Το σημαντικότερο στοιχείο όμως είναι ότι κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου τίθενται οι βάσεις για την ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης και της αίσθησης αυτοαποτελεσματικότητας, δηλαδή της πεποίθησης που έχει κάθε άτομο για το πόσο καλά μπορεί να τα καταφέρει στους διάφορους τομείς.

Στο πλαίσιο αυτής της συλλογιστικής, ο παιδαγωγός, προσχολικής ηλικίας αποτελεί κεντρικό και βαρύνουσας σημασίας πρόσωπο για τη ζωή και την ανάπτυξη του παιδιού.

➤ Ο παιδαγωγός οφείλει να γνωρίζει καλά τα βασικά ορόσημα της ανάπτυξης, να έχει ρεαλιστικές προσδοκίες από τα παιδιά και να βοηθά και τους γονείς να τροποποιούν τις δικές τους αντιλήψεις σε περίπτωση που εκτιμούν ότι το παιδί τους «είναι ακόμα μικρό» για πράγματα στα οποία ο παιδαγωγός γνωρίζει πολύ καλά ότι το παιδί μπορεί να ανταποκριθεί.

➤ Ο παιδαγωγός οφείλει να ενθαρρύνει κάθε προσπάθεια του παιδιού και όχι μόνο να επιβραβεύει την επίδοση.

➤ Ο παιδαγωγός πρέπει να προσαρμόζει τις δραστηριότητες της τάξης στο αναπτυξιακό επίπεδο κάθε παιδιού ώστε κάθε παιδί να είναι σε θέση να βιώνει επιτυχίες.

➤ Ο παιδαγωγός δεν πρέπει να διευκολύνει υπερβολικά τα παιδιά στη διεκπεραίωση ενός έργου που είναι μέσα στις δυνατότητές τους χάριν ευκολίας ή έλλειψης χρόνου.

➤ Ο παιδαγωγός πρέπει να ανα-

ζητά κάθε ευκαιρία για να αναθέσει στο παιδί πρωτοβουλίες, να του επιτρέψει να εκθέσει την άποψή του, να αναλάβει ευθύνες που του αναλογούν.

➤ Ο παιδαγωγός πρέπει να σχεδιάζει δραστηριότητες μέσω των οποίων κάθε παιδί να μπορεί να δημιουργεί το «δικό του» έργο, με όλες τις ατέλειες που αυτό συνεπάγεται, και όχι να κατασκευάζει ο ίδιος έργα καλλιτεχνικά άρτια,

στα οποία τα παιδιά είχαν ελάχιστη συμμετοχή «προς τέρψιν των οφθαλμών των γονέων».

Συμπερασματικά, θα θέλαμε να επιστημονικά, θα θέλαμε να επισημάνουμε ότι επιτυχημένος γονέας ή παιδαγωγός δεν είναι αυτός που προλαμβάνει ή ικανοποιεί άμεσα κάθε ανάγκη του παιδιού αλλά αυτός που διαπαιδαγωγεί το παιδί με τέτοιο τρόπο ώστε αυτό σταδιακά να τον έχει όλο και λιγότερη ανάγκη.

Βιβλιογραφία

Feldman, R.S. (2009). *Εξελικτική ψυχολογία* (Επιμ. Η.Γ. Μπεξεβέγκης, Τόμ. Α') Αθήνα: Gutenberg.

Herbert, M. (1997). *Ψυχολογική φροντίδα του παιδιού και της οικογένειάς του* (Επιμ. Ι.Ν. Παρασκευόπουλος) Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Herbert, M. (2000). *Τα όρια στη συμπεριφορά των παιδιών* (Επιμ. Β. Παπαδιώτη-Αθανασίου). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Κάκουρος, Ε., & Μανιαδάκη, Κ. (2003). *Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων*. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Κάκουρος, Ε., Μανιαδάκη, Κ., & Καπνίση Ε. (2005). *Παιδική παχυσαρκία και η σχέση της με τις γονεϊκές αντιλήψεις και τις διατροφικές συνήθειες*. *Παιδιατρική*, 68 (1), 45-52.

Μανιαδάκη, Κ. (2007). *Όταν το παιδί επιμένει να κοιμάται στο δωμάτιο των γονιών του*. *Λόγια Παιδαγωγών*, 10, 4-9.